

A valóság délen

Baka L. Patrik

Dr. Hornyák Árpád (1971) történész, a Pécsi Tudományegyetem Modernkori Történeti Tanszékének docense. Tudományos tevékenységének fókuszában a 19-20. századi szövevényes délszláv történelem áll. Írásaiban az első világháború után létrejött jugoszláv állam és Magyarország viszonyaival éppúgy foglalkozik, mint a két ország népének egymásról alkotott képével. Munkássága nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a magyar szakirodalomban végre kitöltődjön az az űr, amely a szomszédos országok történetét volna köteles bemutatni.

A Találkozások–Ütközések c. monográfia nyolc esztendőnyi kutatás gyümölcseit szedte egy kosárba. A tanulmányok a délszláv történelmen belül a szerb nemzettel, illetve a magyar és a szerb nemzet kapcsolataival foglalkoznak. Az előszóban a szerző három kategóriába sorolja a kötet tanulmányait. Az elsőbe foglaltak a magyar–jugoszláv ill. szerb kapcsolatok eddig kevésbé ismert részleteit világítják meg, a másodikban színes kép bontakozik ki arról, hogy miként tekintenek a magyarságra a Dunától és a Drávától délre, a harmadik szekció írásai pedig a délszláv külpolitikát, illetve a balkáni föderációs elképzeléseket vizsgálják.

A kötet első tanulmánya, a *Bácska-Baranyai térség az I. világháborúban – A szerb megszállás* címet viselő írás a Magyarország és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság közti demarkációs vonal meghúzását, az e körüli bonyodalmakat, és a módosuló déli követeléseket mutatja be. A munkából kiderül, hogy még ha etnikai határvonal meghúzásáról van is szó, korántsem mindegy, melyik fél végzi a népszámlálást, a baranyai térség túlságosan vegyes etnikai összetétele pedig még bonyolultabbá tette a helyzetet. A tanulmány kitér Pécs korabeli helyzetére, az ott szerveződő magyar ellenkormányra, és a kérészerű Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság mibenlétére is. Bemutatásra kerül a térség megszállás alatti közigazgatása, majd a kiürítés és a határ megállapítás is.

Az *Adalékok a magyar jóvátétel rendezésének és az 1924. évi népszövetségi kölcsön megszerzésének jugoszláv és angol vonatkozásaihoz* c. írás a Magyarországra – mint az első világháborúból vesztesként kikerült államra – rótt kifizetendő jóvátételekről szól, ezek megállapításának körülményeiről, illetve arról, hogy milyen feltételek teljesítése mellett jutott hozzá az ország a rekonstrukciós kölcsönhöz.

A *magyar kisebbségi kérdés a magyar kormány délszláv politikájában a harmincas években* c. munkából kitűnik, hogy a kisebbségek voltaképpen eszközként szolgáltak mind a magyar, mind az elcsatolt területeket birtokló államhatalmak politikájában. Amíg az előbbi politikáját végig a revizionista, illetve a kisantant felbomlasztását célzó törekvések jellemezték, addig az utóbbiak – esetünkben Jugoszlávia – azért háritották el a kisebbségek helyzetének

javítását célzó lépéseket, mert azzal sérthették volna a másik két szövetséges kisantant-ország érdekeit. Az írás végigkíséri a kisebbségek helyzetét a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban bevezetett királyi diktatúrától az I. Sándor ellen elkövetett marseilles-i merényletig, majd foglalkozik a magyar-jugoszláv kapcsolatok javulását segítő német közvetítéssel, illetve a Magyarország és a kisantanti államok közti tárgyalásokkal, és azok eredményeivel.

A kettősbirtokosság intézménye a magyar-jugoszláv határon a két világháború között c. tanulmányban Hornyák Árpád azon települések kapcsán vizsgálódik, melyek úgy kerültek a határ egyik vagy másik oldalára, hogy a lakosok tulajdonát képező földterületek a másik oldalon maradtak. Az ilyen gazdák voltak a kettősbirtokosok, akiknek problémájával, és a problémát orvosolni igyekvő korabeli intézkedésekkel foglalkozik az írás.

A Szántó Gábor és a jugoszláviai magyar hűségmozgalom c. írásban egy, a magyarság szempontjából kevésbé, ám a jugoszláv államéból annál jelentősebb csoportosulásról olvashatunk. Ennek élén dr. Szántó Gábor – a nemzeti jogokat hangoztató Magyar Párttal szemben –, egy államhű férfi állt, aki mindenféle – a szerb vezetés szempontjából radikálisnak tartott – követelés nélkül megelégedett a magyarságnak felajánlott gazdasági és kulturális előrelépésekkel.

A Jugoszláv külpolitikai gondolkodás magyarsággépe 1948–1945 c. tanulmányban annak a jugoszláv rétegnek a magyarsággépéről olvashatunk, mely a külpolitikai kérdésekkel hivatás-, vagy legalább alkalmasszerűen foglalkozott. Kiderül, milyen szerepet játszott Magyarország a jugoszláv államot alkotó szerb és horvát népek külpolitikai elképzeléseiben, mennyire tekintették magukra nézve veszélyesnek, esetleg az állam felmaradását elősegítőnek az északi szomszédot, illetve hogy mennyiben változott ez a magyarsággép az 1944/55-ös elitváltást követően.

A szerb történelemkönyvek magyarsággépe a 20. század második felében c. írásban a szerző három középiskolai tankönyvsorozatot vizsgál 1950-től napjainkig. Kitűnik, hogy a kötetek magyarsággépét nagyban befolyásolta, milyen volt a két nemzet viszonya a történelem során, mennyiben voltak segítők vagy épp akadályozói egymásnak. Az írás szerint valahol a 18. század első felében volna húzható valamiféle határ, addig ugyanis a két nép egymáshoz fűződő viszonya határozottan pozitív, ezt követően azonban egyre inkább a másik oldalra billen.

Az Osztrák-Magyar Monarchia történeti képe az ezredforduló szerb történetírásában c. munkából megtudhatjuk, hogy a Monarchia egészének bemutatása nem igazán kapott helyet a szerb szakirodalomban, ahol pedig melléktémaként megjelent, ott három lehetséges irányból tekintettek rá. Az elsónél Bécs mint a szerb fejedelemség, majd királyság akadályozója jelenik meg. A másodiknál

a délvidéki szerbek szempontjából tekintenek a birodalomra, így annak inkább keleti központjára, Budapestre, úgyszintén idegenkedve. A harmadiknál a Habsburg-birodalomnak a szerb tudományos, illetve szellemi és kulturális életre tett ráhatása kerül a megközelítés centrumába.

A Szerbia külpolitikája a századfordulón az első Balkán háborúig c. tanulmány részletesen bemutatja a 19–20. századi szerb külpolitikát, és annak két domináns célját: az Oszmán Birodalomtól történő elszakadást, illetve egy tengerre nyíló „ablak” megszerzését. A munka során a szerző kellő figyelmet szentel a Balkán-szövetség létrejöttének, és a Balkán-háború szerb eredményeinek is.

A Balkán összefogás gondolatának történeti fejlődése a 20. század első felében c. írásában a szerző főként szerb szempontból vizsgálja azokat a föderációs elképzeléseket és lehetőségeket, melyekre a címben jelzett időszakban sor került. Az összefogást célzó törekvések voltaképpen négy szakaszra bonthatóak. Az első az 1860-as években, a német és olasz egység kialakulásával egyidejűleg zajlott, szerb szempontból pedig főként a bolgárokkal való szövetséget célozta meg. A második alatt a 19. és 20. századi óvatos szerb, bolgár és montenegrói próbálkozásokat értjük. A harmadik, az 1930-as években tetőző szakaszban az előzőekkel ellentétben már a status quo megtartását tekintették elsődlegesnek. A negyedik szakaszt – mely a második világháború éveiben játszódott – először nagyhatalmi (angol majd orosz) indíttatású, később pedig saját ösztönzésű (Tito) próbálkozások jellemezték.

A Délszláv rendezési tervek és területi követelések a második világháborúban és a párizsi békekonferencián c. munka a Jugoszláv Királyság szétesését követő helyzet politikai mozgalmait követi nyomon. Először az emigráns királyi kormány, majd az ehhez hol jobban, hol pedig kevésbé kötődő csetnyik mozgalom, végül pedig a vetélkedés győztesévé váló Jugoszláv Kommunista Párt területi rendezési, és Magyarországgal kapcsolatos terveivel, illetve az utóbbival szembeni békeelképzeléseivel ismerkedhetünk meg.

Ez a tudományos munka hiánypótló darabja egy eddig hézagosan feltárt időszaknak és viszonyrendszernek. A monográfiában foglaltak mély ismeretekkel láthatnak el bennünket, ha a 19–20. századi, magyar érintettségű balkáni történelmet szeretnénk behatóbban, és mindeközben érthető formában megismerni.

Hornyák Árpád: *Találkozások–Ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar-szerb kapcsolatok történetéből.*
Pécs, Bocz Nyomdaipari Kft., 2010. ISBN 978-963-06-8823-9